

Proč se to stalo a co bude dál?

Příčiny a důsledky v historickém vzdělávání

Letní škola pro učitele a učitelky dějepisu a společenských věd

23. – 24. srpna 2022

Centrum současného umění DOX, Poupětova 1, Praha 7

ÚTERÝ 23. SRPNA

8.30 - 9.15 Registrace, káva a občerstvení

9.15 - 9.30 Zahájení letní školy zástupci pořádajících institucí, Auditorium I

9.30 - 10.00 Úvodní přednáška: Příčiny a důsledky v historickém vzdělávání (Čeněk Pýcha/ÚSTR), Auditorium I

10.15 - 12.00 Workshopy I

„Co kdyby...“ Kontrafaktuální dějiny ve výuce dějepisu (Marek Fapšo/FF UK)

Otázku „Co by bylo, kdyby...“ si lidé kladou přirozeně skoro každý den. V oblasti historiografie se jí dostává hlubší pozornosti teprve nedávno, neboť dlouholetá averze ke kontrafaktuálnímu myšlení prochází skrz celou více než staletou historií moderního dějepise. V jiných vědách (psychologie, fyzika, politologie) má v mnoha ohledech již etablované místo, a proto je na co navázat. Zajímavou stránkou kontrafaktuálních dějin je jejich využití ve výuce dějepisu, což je stále ještě velmi okrajová záležitost. Na zahraniční pokusy tohoto typu naváže i tento workshop. Obecným cílem setkání bude představení a praktická aplikace modelu kontrafaktuálního myšlení ve školním dějepise. V první části bude stručně uvedena aktuální teorie, limity a možnosti tohoto uvažování. V druhé části naváže praktická část vycházející z konkrétních materiálů použitelných ve výuce. Z hlediska konceptů historického myšlení jsou kontrafaktuální dějiny vhodné zejména pro rozvoj analýzy příčin a následků a pro kultivaci lidského vztahování se k minulosti.

Rozpad Sovětského svazu (Jaroslav Pinkas/ÚSTR)

Putinova slova o rozpadu SSSR jako „největší geopolitické katastrofě 20. století“ ukazují, že důkladné poznání tohoto fenoménu není pouze věcí formálního naplnění historického kánonu, ale aktuální téma umožňující lépe se orientovat v současném mediálním a politickém provozu. Kapitola z nové badatelské učebnice dějepisu se snaží postihnout jednak strukturální důvody (slabý leadership Gorbačova), jednak i proměny sovětské společnosti, především demoralizaci „sovětského člověka“ a totální ideologickou vyprázdňenost sovětského režimu.

Příčiny a důsledky v lekcích Dějepisu+ (Jiří Karen)

Během workshopu budou představeny některé lekce zpracované obsahovým týmem v rámci projektu Dějepisu+, které zaměřují historickou gramotnost na příčiny a důsledky. Účastníci si vyzkouší jednu z lekcí dle vlastního výběru v roli žáků. Důraz bude kladen na výzvy badatelské výuky v podobě tzv. kontextualizace (mají něco žáci znát předem?) a hodnocení badatelské lekce (můžeme badatelství známkovat?). Jak pracovat s příčinami a důsledky, aby se nejednalo o zapamatování seznamu? Jak do hodiny zasadit fakta a pojmy, abychom žáky nezahltili, ale aby dokázali zvládnout náročnou práci s prameny? A jaké problémy přináší hodnocení lekcí, které cílí na příčiny a důsledky?

Historiana (Roman Anýž, Dagmar Erbenová, Vojtěch Ripka, Martin Vonášek)

Výukové prostředí Historiana umožňuje efektivně připravovat lekce pro badatelskou výuku s prameny. Navíc je možné ho využít jako jazyk, kterým se jako vzdělavatelé domluvíme o svých postupech a záměrech. Workshop bude zaměřen na roli žáka jako toho, kdo objevuje síť historických vysvětlení, jež odpovídají na otázku „proč“. Pro efektivní práci ve workshopu požádáme o zhlédnutí krátkého instruktážního videa, které účastníky seznámí se strukturou a ovládním Historiany.

Příčiny a důsledky: zkušenosti z HistoryLabu (Josef Řídký, Michal Kurz/ÚSTR)

Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab nabízí řadu cvičení, která rozvíjejí myšlení žáků o příčinách a důsledcích historických událostí a jevů. Žáci zkoumají kompozice pramenů a na základě jejich analýzy si kladou otázky po motivacích a dopadech lidského jednání v minulosti. Co bylo první a co následovalo? Jaká byla posloupnost událostí? Jaký vliv měly konkrétní rozhodnutí na pozdější vývoj událostí? Workshop nabídne účastníkům možnost promyslet, jak žáci o příčinách a důsledcích uvažují. Na konkrétních příkladech práce žáků a studentů se dvěma vybranými cvičeními se pokusíme určit klíčové aha momenty, kdy dochází k rozvoji historického myšlení, a promyslíme, jak zpětnou vazbou na výsledky práce žáky v tomto rozvoji aktivně podpořit.

Konspirace (Kateřina Sixtová/FF UK)

Workshop účastníkům představí konspirační kulturu, koncept Petera Knighta, amerického kulturologa zabývajícího se konspiračními teoriemi a jejich vztahem k americké kultuře. Vznik a rozšíření konspirační kultury může být odpovědí na možná překvapivě snadné šíření konspiračních teorií a dezinformací i v českém veřejném prostoru. Účastníci workshopu se seznámí s příklady šíření konspirační kultury do českého prostředí a dále s příklady vlivu konspirační kultury na vnímání historických událostí spojených s rokem 1989 a budování jejich obrazu ve veřejném prostoru. Budeme pracovat s různými typy pramenů (materiálů) – od televizního seriálu Akta X přes klasický konspirační text Analýza 17. listopadu až po investigativní podcast The Wind of Change. Workshop nabídne způsob, jak o konspiračních teoriích přemýšlet jinak než hodnotícím způsobem. Kromě otázky, zda může být konspirační teorie pravdivá, se lze ptát, kdo tuto teorii šíří? Jaké platformy k tomu využívá? Jaké konspirační prvky se v konkrétním vyprávění objevují?

12.00 - 13.15 Oběd

13.15 - 14.30 Burza nápadů

Letní škola se letos věnuje příčinám a důsledkům v historickém vzdělávání. V tomto tématu spatřujeme příležitost pro sdílení zkušeností mezi účastníky letní školy. Tomu má sloužit právě úterní burza. Ta je založena na krátkých prezentacích konkrétních příkladů práce s příčinami a důsledky. Vybraní vystupující z řad účastníků představí tři slidy během tří minut. Po krátkých prezentacích bude prostor pro méně formální diskuzi s kolegy a zpětnou vazbu.

14.30 - 15.00 Společné focení a pauza na občerstvení

15.00 - 17.00 Workshopy II

Fašismus a nacismus (Roman Anýž/ÚSTR)

Co vedlo v minulosti některé lidi k podpoře fašistů a nacistů? Ukázka dějepisné lekce z badatelské učebnice Soudobé dějiny, kterou ve spolupráci s ÚSTR letos vydalo nakladatelství Fraus. Lekci zaměřenou na objevování příčin nástupu fašismu a nacismu v meziválečném období si vyzkoušíte v roli žáků.

Volba příčin ospravedlňuje následky. Stavba historického příběhu a jeho politický dopad (Tereza Arndt, Bohumil Melichar/ÚSTR)

Poslední globální válečný konflikt zanechal hlubokou stopu v kolektivní paměti. Boj proti nacismu, otázky spoluzodpovědnosti za jeho rychlý mocenský vzestup, utrpení konkrétních skupin obyvatel, hrdinství či kolaborace byly od jara 1945 silně politizovány a dodnes v sobě mají identitotvorný potenciál. Vyznění válečných událostí a jejich schopnost být významné pro společnost jsou faktory závislé na podobě příběhu, skrze který jsou vyprávěny. Na

příkladu jejich stalinistické či normalizační verze budeme diskutovat, jak stanovení příčin utváří různé zabarvení celé problematiky a jak zakládá její politicky využitelný náboj. Skrze výklad politických dějin a jejich propisování do umění či různých forem vzpomínání budeme odhalovat varianty utváření vztahu mezi příčinami a následky. Ve srovnávání různých interpretací budeme promýšlet, jakým způsobem do výuky dějepisu zahrnout skutečnost, že klíčové historické události mohou nést celou škálu výkladů. Stranou nezůstanou ani otázky jakým způsobem jejich hierarchizace ovlivňovala a ovlivňuje společnost.

Bourání stereotypů (Eliška Pýchová/DOX)

K čemu jsou nám naše stereotypy? Co nám umožňují a v čem nás omezují? Žijeme v době a ve společnosti, v níž se projevy nenávisti stávají běžnou součástí našich životů. Je to rovněž doba testující naši dovednost interpretovat různé události a schopnost solidarity. Do Evropy směřuje nebyvalé množství lidí ve snaze uniknout válečným konfliktům a chudobě. Zároveň mezi námi žije mnoho těch, kteří se setkávají s předsudky, posměchem i násilím z nenávisti kvůli své barvě kůže, sexuální orientaci nebo třeba proto, že jsou chudí. To vše se stává i kvůli mediální masáži a zneužíváním politickou reprezentací výbušným tématem. Zkusme se na fungování předsudků podívat úplně jinak a jinde, a to v oblasti, která zajímá naprostou menšinu populace – současné umění! Prostřednictvím rafinovaných aktivit a s využitím současného umění zmapujeme fungování našich stereotypů, abychom je posléze v řízené debatě podrobili kritické reflexi. Zkušenost jinakosti a různých pohledů.

Kontext: Co potřebují naši žáci vědět, aby si mohli odpovědět na otázku po historických příčinách a následcích? (Petr Sedlák/ÚSTR)

Workshop umožní zájemcům vyzkoušet si prostřednictvím konkrétních metod způsoby, jak zasadit historické události a jevy do kontextu. Jako podklad využijí konkrétní lekci z badatelské učebnice, která cílí na to, aby žáci porozuměli, jak v určité době a na daném místě společně působily mnohé příčiny a následky. Účastníci si vyzkouší a následně reflektují, kdy je pro tento cíl funkčnější vést žáky k tomu, aby se sami kontext naučili poptávat a dohledávat, resp. kdy může být přijatelnější kontextualizovat téma předem (aniž by učitel sklouzl zpět k frontálnímu výkladu). Workshop nabízí první příležitost vyzkoušet metodického průvodce k tématu, který vznikl jako kolektivní dílo učitelů zapojených do projektu Dějepis+.

Odsun - Vertreibung (Kamil Činátl, Jaroslav Najbert/ÚSTR)

Nucené vysídlení českých Němců vzbuzuje řadu otázek po příčinách a důsledcích historických událostí. Workshop využije lekci badatelské učebnice Soudobé dějiny (nakl. Fraus) Odsun - Vertreibung k reflexi toho, jak si žáci osvojují tento koncept historického myšlení. Na podkladě konkrétních výsledků práce s učebnicí a integrovaným cvičením z HistoryLabu se pokusíme vymezit různé úrovně žákovského porozumění historické kauzalitě.

Kolektivizace v SSSR (Jaroslav Pinkas/ÚSTR)

Na příkladu konkrétní lekce představíme vzdělávací materiály projektu Dějepis+. Workshop přiblíží možnosti využití dobových pamětnických svědectví, politických projevů a propagandistických plakátů pro rozvíjení nejen dobových perspektiv, ale i hledání příčin a následků.

19.00 - 21.00 Veřejná diskuze: K čemu potřebujeme minulost? Historie v současné literatuře

---

STŘEDA 24. SRPNA

8.30 Otevřený vstup do DOXu, ranní káva

9.00 - 10.30 Workshopy III

Bez dějin? (Václav Sixta/ÚSTR)

V naší každodennosti se setkáváme s místy a předměty, které nemají dějiny a existují v bezčasí neustálé přítomnosti tady a teď. Může jít o zboží v obchodech, různé technické stavby či místa trávení volného času nebo předměty spojené s vyjadřováním životního stylu. Ve workshopu si budeme klást otázky po tom, co se stane, když takové předměty učiníme součástí historického příběhu. Jak takový proces může vypadat? Může přinést žákům nějaký „aha“ moment či otevřít nový úhel pohledu? Ve workshopu budeme pracovat s kapitolami badatelské učebnice soudobých dějin.

Vyhodnocujeme žákovskou badatelskou práci: škola a věda (Vojtěch Ripka, Pavla Sýkorová/ÚSTR)

Praktické tipy k měření a hodnocení úrovně badatelských dovedností a historického myšlení žáků. Pracovat budeme se vzdělávacím prostředím HistoryLab a se skutečnými výkony žáků v něm. Pro efektivní práci ve workshopu požádáme o seznámení se s dvěma HistoryLabovými cvičeními.

Od velmocí k postkolonialismu: Jak se mění výklad dějin studené války? (Ondřej Crhák/Náprstkovo muzeum, Jaroslav Najbert/ÚSTR)

Cílem workshopu je představit aktuální trendy v oblasti studia období, které nazýváme Studená válka. V současné době dochází i v českém prostředí k opouštění výkladu, který byl založen na bipolárním chápání tohoto období jako výhradního soupeření Spojených států a Sovětského svazu. Tento fokus na velmocí se pod vlivem postkoloniální debaty a nových archivních zdrojů začíná otáčet směrem k dalším aktérům. Dochází tak ke změně nahlížení na celou problematiku skrze menší státy a výkladu dějin z jejich pohledu. Tento posun umožňuje rovněž opustit eurocentrický pohled a podívat se na tuto část dějin očima bývalých kolonií a otevřít tak nová, dosud opomíjená témata. Do popředí se tak dostává problematika národního osvobození a dekolonizace jakožto nejen politického procesu, ale i celkové změny nahlížení na areály mimo euro-atlantický prostor.

Československo v paměti žen (Johana Jonáková, Jan Dufek/Gender Studies, o.p.s.)

Vzdělávací platforma Československo v paměti žen pracuje s příběhy deseti žen narozených od 20. do 60.let 20.století. Na jejich příkladech zprostředkovává individuální zkušenost a různorodou perspektivu dějin každodennosti v socialistickém Československu. Příběhy, které byly zpracovány metodou orální historie, jsou doplněny faktografickými texty, v nichž jsou zviditelňována opomíjená či tabuizovaná témata, jakými jsou například porody, potraty, antikoncepce, dvojí směna žen nebo mezigenerační soužití. Na workshopu budou účastníci a účastnice pracovat s vybranými příběhy, zkusí si odpovědět na úkoly, které jsou pro jejich žáky a žákyně připraveny, a budou mít prostor pro diskuzi o tom, jak se proměnil život žen v Československu v průběhu let 1945-1990 a proč je to důležité tematizovat ve výuce dějepisu na základní škole.

Toufar (Kamil Činát, Čeněk Pýcha/ÚSTR)

Příběh Josefa Toufara a tzv. číhoštského zázraku se skládá z bohatého řetězení událostí, mezi nimiž nacházíme nejen přímé kauzální souvislosti, ale také řadu náhod. K tématu existuje velké množství dobových dokumentů včetně filmů, a tak můžeme příčiny a následky zkoumat v konkrétním detailu. V rámci workshopu využijeme metodiky zaměřené na příběh Josefa Toufara: Historie 1950 a Dějepisné sešity: Toufar, které nám zprostředkují zajímavé historické situace. Zohledníme reflexe od učitelů a učitelek, kteří s metodikami pracovali. Workshop prozkoumá, jaké kauzální řetězce žáci při badatelské výuce vytvářejí.

Algoritmická budoucnost (Michal Kučerák/DOX)

Díky chytrým telefonům se nám digitální technologie dostaly doslova „pod kůži“. Jsou naším každodenním společníkem. Rozumíme ale tomu, jak fungují? Ve workshopu se zaměříme na slovo algoritmus - na jeho význam a důležitost v současné digitálně saturované společnosti. Dále prozkoumáme jeho vztah k umělé inteligenci neboli strojovému učení a zaměříme se primárně na komplikované momenty, kdy se nám umělá inteligence vymyká kontrole a kdy diskriminuje. Proč se to děje? Je za to někdo zodpovědný? Workshop vysvětluje všechny výše zmíněné pojmy

vstřícným a srozumitelným způsobem, aby se staly pochopitelnými i bez orientace v technologiích a technickém slovníku.

10.30 - 11.00 Pauza na občerstvení

11.00 - 12.30 Přednáška: Jak rozumět současným konfliktům (Petra Procházková)

12.30 - 13.30 Závěrečná evaluace

13.30 - 14.00 Oběd

14.00 - 15.00 Sborovna

Přijměte pozvání do naší sborovny. Chcete se dozvědět, které materiály lze najít v Archivu bezpečnostních složek a jak k nim získat přístup? Rádi byste si promluvili s koordinátorem projektu Dějepis+ nebo se zaregistrovali do aplikace HistoryLab? Sborovna je připravena jako čas vyhrazený k rozhovorům a sběru inspirace či informací o dostupných programech a aktuálních novinkách. Čekají na vás materiály z produkce Oddělení vzdělávání ÚSTR, nabídka pro školy Centra současného umění DOX ale i dalších partnerských institucí. Letos ve sborovně nově potkáte například zástupce Národního muzea, Památníku ticha nebo Gender Studies. V naší sborovně se určitě nudit nebudete.